

Gaál Csaba

Mi újság a német nyelvvédőknél?

Az értelmiségi sokszínűség feltétele a többnyelvűség és nem a nyelvi egységesítés (anglománia).

Korábban tudósítottam arról (2008: 39), hogy 2007. július 10-én Berlinben a német sebészek egy csoportja a szaknyelv iránti aggodalma jegyében megalakította nyelvvédő egyesületüket (ADSiC – *Arbeitskreis Deutsche Sprache in der Chirurgie*). Szerkesztői felkérésre most tájékoztatom az olvasókat az elmúlt időszak néhány eseményéről, írásáról és újszerű elképzeléseiről.

A HATÁSMUTATÓ GYENGÍTI A NEMZETI SZAKIRODALMAT

Egy zürichi nőgyógyász még 1997-ben úgy vélte, hogy a hatásmutató (IF: impact factor) megöli a német szaknyelvet, és csökkenti a németül megjelenő értékes cikkek számát. Azóta kiderült, hogy jóslata részben beigazolódott, mert a német folyóiratok hatásmutatója egyre csökken. Hiába hangsúlyozta Stelzner, az ismert sebész, hogy az anyanyelvnek erkölcsi jelentősége van, hiszen e vonatkozásban felelősséggel tartozunk népünk felé is. Az anyanyelv öröksége kötelez bennünket.

A nemzetközi szakfolyóiratokban az 1970-es évektől az eredmények közlésére egyre inkább és mára szinte kizárólagosan az angol nyelvet használták. Hogy ide jutotunk, abban oroszlan szerepe volt és van a hatásmutatónak. Tudvalevő, hogy ez az egyik legdöntőbb tényező a tudományos előmenetelben, amely (főként) az angol nyelvű folyóiratokból történő idézések gyakoriságán alapul. Sok kétkedő hang ellenére a hatásmutató a tudományos mérce tényezőjévé vált. Az aggódók a nemzeti nyelvek eljelentéktelenedésében tehát joggal tartják felelősnek a hatásmutatók leírt alkalmazását. Már 1983-ban az USA-beli szakfolyóiratokban csaknem kizárólag angol nyelvű idézésekkel találkozni, holott akkortájt a közleményeknek csak 54%-a származott angol anyanyelvű szerzőktől. Gazdasági okokból később számos kiadó tért át az angol nyelvű közlésekre. Érdekes megemlíteni, hogy sok németországi kutatás támogatására jelenleg kizárólag angol nyelven megírt program adható be.

A hatásmutatók angol háttérű rendszerének megdöntésére egy munkacsoport támogatja a többnyelvű, európai, szakágakra lebontott adatbank (*Zitatenbank*) létrehozását, hogy ezzel is ellensúlyozzák az USA-beli *Institut for Scientific Information* (ISI) és az angol nyelv egeduralmát.

AZ ANGOL NYELV EGYEDURALKODÁSRA TÖREKSZIK A NÉMET NYELVTERÜLETEN IS

Érdekes a nyelvész Jürgen Trabant véleménye, aki szerint a „globalizált” angol nyelv vallásos jegyekkel motivált vágyálmokat kerget, holott nem más, mint romantikus alapokon nyugvó „pidgin”. Az angol Robert Phillipson nyelv tudós pedig egyenesen „nyelvi kultúr imperializmus”-ról beszél. Az anglofilia gazdasági érdekektől vezérelt „projekt”. A jó hír: a kínaiak újabban angol helyett latinul tanulnak.

A jelenlegi angol nyelvi irányzat németországi támogatói megtalálhatók a minisztériumban, a nemzeti tudományos és kutatóintézetekben, az egyetemeken, a gyógyszeriparban, sőt a szakfolyóiratok szerkesztőségeiben. Ők mind az angol nyelvi „monokultúra” híveivé szegődtek. Ezzel szemben áll az a felmérés, amely szerint az orvosoknak csak kb. 20%-a uralja az angolt írásban és szóban (önértékelés!). Az orvosok 80%-a vesz részt a szakképzésben szerepet játszó angol nyelvű nemzetközi rendezvényeken, amelyek így hát kevés haszonnal járnak. Három példa az angol előretörésére.

- Sebészkongresszusokon újabban a női kollegák számára gyerekfelügyeletet biztosítanak, amelyet „KidsClub”-nak neveztek el, holott az angolban talán a „kidergarten” az egyetlen német szó, amelyet átvettek.
- Egy, a német adófizetők pénzéből fenntartott intézmény németországi rendezvényt tartott „Gastric and Esophageal Cancer Meeting” címmel. A kongresszus nyelve angol volt szinkronfordítás nélkül. A 20 előadóból csak 4 nem volt német anyanyelvű.
- A *European Journal of Pediatric Surgery* című folyóirat a 2007/6-os kiadvány óta az addigi francia, spanyol és német nyelvű összefoglalókat végleg elhagyta.

A NÉMET NYELV SZEREPE AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN

Az 1902-ben, Brüsszelben alapított *Internationale Gesellschaft für Chirurgie* (Sebészek Nemzetközi Társasága) szabályzata szerint a társaság hivatalos nyelve a francia, az angol és a német volt. Az első világháború után a szövetségesek vezetésével rendezték meg a nevezett társaság 5. kongresszusát, ahova a német, osztrák és magyar sebészeket nem hívták meg. Indoklásuk szerint azért, mert 1914-ben a németek harcias felhívását („An die Kulturwelt!”) 93 kiemelkedő tudós és művész is aláírta. Ez volt az oka, hogy a németet mint hivatalos nyelvet kihagyták, annak helyét a spanyol vette át. A *Német Sebész Társaság* azonnal világossá tette, hogy az 1914-es felhívást valójában egyetlen német sebész sem írta alá. Ez ellen

a megkülönböztetés ellen egyébként több ország sebészei tiltakoztak, így holland, svájci, finn, japán és olasz kollegák is. Indoklásukban hangsúlyozták, hogy eddig – és ez valóban így volt – a német számított a sebészek lingua francájának. Végül 1923-ban Londonban döntés született, és 1926-ban Rómában a német ismét hivatalos nyelvként szolgált. Ez nyilván azzal is összefüggött, hogy Németország, Ausztria és Magyarország 1926-ban belépett a Népszövetségbe.

Ez a történet szomorú példa arra, hogy a politika mindig igyekszik beleavatkozni a tudományos világ dolgaiba, és szereti megosztani az embereket. Sajnos aligha van mód arra, hogy ezt a jövőben ki lehetne küszöbölni, annál is kevésbé, mivel az anyagi háttér egy részét a mindenkori kormány biztosítja, vagyis legjobb esetben közvetett módon szab irányt.

A NYELV A TUDÁSSZERZÉS ESZKÖZE A felismerés folyamatának első lépcsője a megfigyelés, majd az általánosítást követi a hipotézis, amely további, eddig még meg nem figyelt jelenségek feltételezéseiből elméletet állít össze. A tudásszerzés minden szintjén szerepe van a nyelvnek, ez határozza meg gondolkodásunkat is. Talán ezzel (is?) magyarázható, hogy a tapasztalatokon alapuló tudományok fellendülése éppen akkor következett be, amikor az Európában mindenütt használatos latin nyelvet a nemzeti nyelvek kezdték felváltani. Tanulmányok igazolták – de a józan ész is ezt mondja –, hogy rendezvényeken a vitatkozás szintje jelentősen lecsökken, ha az számunkra idegen nyelven folyik. Ismert, hogy Einstein, ha fontos tudományos kérdéssről vitázott, azt mindig az anyanyelvén, vagyis németül tette. „Beszélt nyelved határai világod határai is egyben” (Ludwig Wittgenstein).

A német nyelvvédők szeretnék elérni, hogy az országon belül megrendezendő nemzeti kongresszusokon a hazai nyelv legyen a hivatalos, hiszen ez megkönnyíti a gondolatok kicserélését. Mindezen túl meglehetősen furcsa, hogy saját országon belül az anyanyelvi tudósok angolul társalognak egymás között. Ennek az angolnak egyébként semmi köze az angol nyelvi kultúrához, hiszen ez nem más, mint alapfunkcióira csökkentett idegen nyelv. Még a németek is úgy látják, hogy az angol „veszély” különösen a kisebb európai országokat illeti, mint Finnország, Hollandia, de mint akár Magyarország – teszem én hozzá. Ilyetén nemcsak szellemi világok eltűnése, de értelmiségi minták, mértékek elvesztése is fenyeget.

SUMMER-SCHOOL Tübingenben 2008 óta nyaranta rendeznek orvostanhallgatóknak sebésztanfolyamot, amelyet a létrehozó Brücher professzor így nevezett: „Summer-School der Theodor-Billoth-Akademie”. A megjelölés mind az országban, mind az USA-ban dolgozó német sebészekből nagyfokú ellenérzést váltott ki. Az egyik hozzászóló szerint az akadémia a híres német (?) sebész nevét viseli, a rendezvényt a német adófizetők pénzéből fenntartott tübingeni egyetem rendezi német diákoknak. Javaslatá tehát, hogy a jövőben a

summer-school helyett írják egyszerűen: *Sommerschule* (nyári iskola). A szervezők az ajánlatot elfogadták, így 2009-ben a második rendezvény már német nevén zajlott.

VISSZÁS HELYZET Elterjedt szokás, hogy ha külföldi orvosok, tudósok Németországba jönnek hosszabb tanulmányútra, akkor a fogadó intézetekben a kollegák angolra váltanak. Ennek az a következménye, hogy a vendégeknek egész tartózkodásuk alatt nincs módjuk a német nyelvet elsajátítani még akkor sem, ha előtte egy alapfokú előkészítő tanfolyamot is elvégeztek. Hasonlóképpen, ha idegen nyelvű diákok iratkoznak be valamelyik egyetemre, akkor számukra az előadások nem német, hanem angol nyelven folynak. Egy felmérés szerint azonban az egyetemisták ezt rossz néven veszik, ugyanis így nem tudnak beilleszkedni a társadalomba, nehezen tudnak kapcsolatot teremteni az emberekkel, kitrekesztve érzik magukat. Az idegen nyelvű diákok így maguk között maradnak, zárt társaságot képeznek. Tévesnek bizonyult tehát az egyetemeken azon feltételezése, hogy az angol nyelvű oktatás növeli a vonzerejüket. Ha mégis mepróbálnak németül beszélni, partnereik angolul válaszolnak, amit ők úgy értékelnek, hogy nem nézik el a nyelvi hibáikat: „Are we so bad that it hurts their ears?”

Amikor ezek a diákok, orvosok, kutatók visszatérnek hazájukba, ott úgy tekintenek rájuk, mint „német szakértőkre”, és ennek megfelelőek az elvárások. Vagyis számítanak arra, hogy adott esetben ösztöndíjak, kongresszusok vagy szakmai kérdések elintézésében német nyelvtudásukat érvényesítve járjanak közben. Ők azonban legkésőbb ekkor rádöbbennek, hogy egy nagy lehetőséget mulasztottak el: barátságokat, mélyebb bepillantást egy másik ország élet- és munkakörülményeibe.

Egyetemi körökben felülkerekedett a felismerés: ahhoz, hogy Németország vonzóvá váljon, növelni kell az országhoz való kötődést. Ez pedig elsősorban a nyelvi ismeretek talaján jön létre, ez teszi lehetővé ismeretségek, szakmai kapcsolatok kialakítását. Nem utolsósorban pedig csakis a nyelv révén válik lehetővé a német kultúra, hagyomány, életmód, tudás és értékek megértése, értékelése. A megszerzett német nyelvtudás a legjobb biztosítéka annak, hogy az itt eltöltött hónapok, évek után hazatérő idegen az ország követévé, szószólójává és segítőjévé váljék.

Vezető német tudósok fontosnak tartják, hogy az országban hosszabb ideig tartózkodó vendég tudósok német nyelvi tanulását minden lehető módon elősegítsék, és kulturálisan is integrálják, így elérjék az országhoz való hosszú távú kapcsolódásukat. A hazai diákoknál tapasztalható „katasztrofális” német nyelvi hiányosságok kiküszöbölésére pedig felszólítják az iskolákat, hogy fokozzák az anyanyelvi ismereteket.

HARC A KÖZLÉSI LAVINA ELLEN A Német Főiskolai Szövetség (DHV) kérte az egyetemeket, hogy korlátozzák a

pályázati kiírásokban megkövetelt közlemények számát. Véleményük szerint ugyanis csak így lehet segíteni azon a lehetetlen állapoton, amelynek hátterében a „publish or perish” elve húzódik meg. Az állásra való alkalmasság eldöntésére nem a munkák száma, hanem azok minősége a döntő. Ehhez a kezdeményezéshez csatlakozott a *Német Kutató Közösség* (DFG) is, amely szerint csak így állítható meg a közlési lavina: „A folyamat végén olyan mennyiségű írás gyűlik össze, amelyet senki sem olvas el. Ez már nem tudomány.” A jelszó tehát: minőség mennyiség helyett. Ezért hát a jövőben a kutatási és állaspályázatoknál a tudományos életrajz és csak a témához kapcsolódó, legfeljebb öt közlemény nyújtható be 2008. július 1-je óta.

A SZERZŐ MEGJEGYZÉSE A fentiekben számos olyan nálunk is alkalmazható és bevezetendő gondolat található, amely megfontolásra érdemes. Az angolnak a magyar nyelvbe történő beszivárgása a szakterület képviselőinek lustaságán, kényelmességén, nemtörődömségén múlik. Ez kiküszöbölhető lenne a franciáktól átvehető példák alapján (Bárdosi 2010: 10–17). Úgy tűnik, egyre több nemzet döbben rá saját nyelve védelmének a szükségességére, így a németeknél is növekvőben van a féltők tábora. Lassan közhely már annak ismétlése, hogy az anyanyelv meghatározza gondolkodásunkat, a nyelv logikája pedig saját logikánkat. Nekünk, magyaroknak éppen emiatt nincs mitől tartanunk, ezért is lenne legfőbb ideje, hogy az Akadémia, mint a nyelvünk egyik legfőbb hivatalos öre végre – ha kell – intézkedésként fogantosszon. Valakinek mégis csak irányt kellene mutatni!

Sokan felismerték már, hogy a közlési áradat betemet bennünket. Számomra rendkívül megnyerő, ahogyan a német illetékesek ezt a kérdést kezelik. Ha végigtekintem a saját szakmám (sebészet) területén megjelenő közlemények színvonalát, elsomorodom. A szolgai anglomaniából adódó hatásmutatóhajsza többeket készlet külföldi folyóiratokban való közlésre anélkül, hogy azok (ha valóban értékesek!) magyarul is megjelenének, holott ismert módon ilyen esetben a kettős közlésnek nincs akadálya. Merjük vállalni anyanyelvünket, merjünk minőséget teljesíteni, és merjünk a megkövesedett szokásokon változtatni. Ezen az úton jár a *Magyar Orvosi Nyelv*, de úgy tűnik, ez messze nem elég. A szerkesztőbizottságban ismert nevek szerepelnek, ők is álljanak ki a cél érdekében.

A politika ugyan közvetlenül nem illetékes a nemzeti nyelv ügyében, de mindenképpen felelősséggel tartozik. Az EU-ban a franciák az egyetlenek, akik a nyelvvédelmet következetesen végigvizik, és törvényileg szabályozzák. A németek is kezdenek elgondolkodni azon, hogy az alkotmányba (alaptörvénybe: Grundgesetz) ezt is be kellene venni. Elképzelésem szerint – a francia példához hasonlóan – mindenképpen szükségszerű lenne, ha a Magyar Tudományos Akadémia nyelvi illetékesei (Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya) kialakítanának egy, a szaknyelveket védő, szabályozókat felállító, ellenőrzési feladatokkal ellátott részleget. Mert a mindennapi szaksajtót látva orvosi nyelvünk területén óriási a zűrzavar.

IRODALOM

Gaál Csaba 2008. „Német nyelv a sebészetben” munkacsoport. *Magyar Orvosi Nyelv* 8/1: 39–40.

Jótanács

*Tanulj meg szépet mondani,
Ördögnek gyertyát gyújtani.
Ha hív pokolba, menj vele,
De az ajtónál, rúgj bele.*

*Nagy Lajos
Révfülöp, 1960-as évek*